

Lexicographic Bulletin

Vol 1 (1939)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Γλωσσικά ἐκ Σίφνου

Ioannis Poulos

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Γραπτή και προφορική παράδοσις τῆς γλώσσης	σελ. 5 - 32
Ν. Π. Ἀνδριώτη <i>Paragaudis</i> - παραγαύδης (παραγώδης) - παραγαύδιον - παραγάδι	» 33 - 39
Σ. Γ. Καψωμένου Ἡ λέξις <i>φρέαρ</i> εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν Ἑλληνικὴν	» 40 - 72
Δ. Ι. Γεωργακά Ἐτυμολογικαὶ διασαφήσεις	» 73 - 88
Β. Φάβη Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ μετ' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν	» 89 - 142
Ι. Χ. Πούλου Γλωσσικὰ ἐκ Σίφνου	» 142 - 149

Ἐξετυπώθη τῇ 20 Μαρτίου 1940.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας μελέτας των οὐχὶ σπανίως παρέχεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς συντάκτας νὰ προβοῦν εἰς εὐρύτερας ἐρεῦνας ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἥτοι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν γραμματικὴν μορφήν τῶν λέξεων, τὰς σημασιολογικὰς καὶ συντακτικὰς αὐτῶν χρήσεις κτ., καὶ περιλαμβάνουσας ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας της, ἀρχαίαν, μεταγενεστέραν, μεσαιωνικὴν, μεταβυζαντινὴν καὶ νέαν. Αἱ ἐρευναι αὗται εἶναι ἀνάγκη νὰ διατυπωθοῦν εἰς ἰδίας πραγματείας, διότι εἶναι χρησιμώταται καὶ εἰς πάντα μὲν γλωσσοδίφην, πρὸ παντὸς ὅμως εἰς τὸ ἔργον τῆς συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ὡς διαφωτίζουσαι πλεῖστα ὅσα ζητήματα τῆς γλώσσης κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν της. Αἱ τοιαῦται διατριβαὶ δημοσιευόμεναι ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1923 εἰς τὸ εἰδικὸν περιοδικὸν *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς* καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεώς του εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνᾶ θὰ δημοσιεύωνται εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὸ παρὸν *Λεξικογραφικὸν Δελτίον*, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος.

Πρὸς ἀκριβεστέραν φωνητικὴν παράστασιν τῶν ιδιωματικῶν λέξεων ἐκτὸς τῶν κοινῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου γίνεται χρῆσις καὶ τῶν ἐξῆς ὡς καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ.

ä, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ α ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ä.

b Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ β, μβ, π, μπ.

γ, οὐρανικὸν γ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν *i* (=ι, η, υ, ει, οι).

Τοῦτο ὡς καὶ τὰ ἐπόμενα οὐρανικὰ σύμφωνα διατηροῦν τὴν πρὸ τοῦ *i* προφορὰν των καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν αὐτοῦ.

- g Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ γ, γγ, γκ, κ.
 d Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ δ, νδ, ντ, τ.
 dd ἐκ τοῦ λλ, φθόγγος ἰδιάζων εἰς τὰς διαλέκτους τῆς κάτω Ἰταλίας.
 ζ, παχὺ ζ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν j.
 ρ, οὐρανικὸν κ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, οὐρανικὸν λ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, ὑπερωικὸν λ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ν, ὑπερωικὸν ν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, οὐρανικὸν ν κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ξ, παχὺ ξ ἴσον πρὸς τὸ κθ.
 ο, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ ο ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ö.
 π, δασὺ π τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, ὑπερωικὸν ρ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 σ, παχὺ σ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν ch.
 τ, δασὺ τ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 χ, οὐρανικὸν χ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ψ, παχὺ ψ ἴσον πρὸς τὸ πθ.
 ω, φθόγγος ἴσος πρὸς τὸ ö.

Οἱ φθόγγοι ι, υ καθὼς καὶ τὸ ει, οι, υι προφέρονται κατὰ συνί-
 ζησιν πρὸς τὸν ἐπόμενον φθόγγον. Ὅμοίως ὡς ι προφέρονται καὶ τὸ
ε καὶ αι, γράφονται ὅμως οὕτως διὰ λόγον ἱστορικόν.

Τὰ ὡς διπλᾶ προφερόμενα σύμφωνα γράφονται ἠραιωμένα μετὰ
 παύλας, οἷον πεθ - θερός, ἀμάκ - κωτος, φανερών - νω, ἄπ - παρος κτλ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἀπριλίου 1939.

Ὁ Διευθυντῆς

ΑΝΘΙΜΟΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΕΚ ΣΙΦΝΟΥ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1937, ἐκτελῶν ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μετέβην εἰς Σίφνον, ὅπου παρέμεινα ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ ὕλικου καὶ μελέτην τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν κατοίκων τῆς νήσου.

Ἐν ἀρχῇ τῆς γλωσσικῆς μου ταύτης συλλογῆς προτάσσω συνοπτικὴν μὲν ἀλλὰ πλήρη κατὰ τὸ δυνατόν εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον πράγματι παρουσιάζει πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπὸ φωνητικῆς μάλιστα ἀπόψεως. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται βέβαια ν' ἀσχοληθῶ περὶ τοῦ ὅλου γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς νήσου, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τριῶν φωνητικῶν φαινομένων¹, ἅτινα κατὰ τὴν γνώμην μου χαρακτηρίζουν πρὸ παντὸς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα καὶ εἶναι διὰ τοῦτο ἄξια ἰδιαιτέρας πραγματείας.

Α΄.

Ἀνομοιωτικὴ τροπὴ ψιλοῦ εἰς δασύ².

⟨κκ = κχ, ττ = τθ, ππ = πφ⟩

Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἐν ἓκ τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ Σιφνιακοῦ ἰδιώματος, ἀπαντᾷ πάντοτε μὲν εἰς τὰς λέξεις ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ γραφὴ εἶναι διὰ διπλῶν ψιλῶν συμφώνων, ὅποτε τὸ ἕτερον τῶν ψιλῶν καὶ δὴ τὸ δεύτερον ἀνομοιοῦται εἰς τὸ συγγενὲς δασύ, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς λέξεις, αἵτινες παραδίδονται δι' ἑνὸς ψιλοῦ συμφώνου ἔνθα μετὰ τοῦτο ἀναπτύσσεται ἐπίσης τὸ συγγενὲς δασύ. Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τὸ προᾶγμα θὰ γίνῃ σαφές.

Ἐχομεν δηλαδὴ εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα: *κουκκί* > *κουκχί*, *κόκκινος* > *κόκχινος*, *σάκκος* > *σάκχος*, *λάκκος* > *λάκχος*, *κοῦκκος* > *κοῦκχος*, *κόκκος* > *κόκχος*,

¹ Πρῶτος ταῦτα παρατήρησεν καὶ ἔκρινεν ἄξια μελέτης ὁ Γ. Χατζιδάκις ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 ἐν τῇ εἰσηγητικῇ του ἐκθέσει πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Γλωσσικὴν Ἑταιρείαν κατὰ τὸν σχετικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ἴδ. ἐν Ἀθηνᾶς 25 (1913) 281 ὑποσ. 1. Θὰ θεωρήσω δ' ἑμαυτὸν εὐτυχῆ, ἐὰν διὰ τῆς προκειμένης μικρᾶς μελέτης ἰκανοποιηθῇ ἢ πρὸ τόσοῦ χρόνου ἐκφρασθεῖσα ἐπιθυμία τοῦ σοφοῦ καὶ σεβαστοῦ διδασκάλου.

² Τὸ φαινόμενον ἀπαντᾷ καὶ ἐν Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ. Ἴδ. Χ. Παντελίδην, *Φωνητικὴ τῶν Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων* 28 κέξ., Ἀθῆναι 1929.

κουκκούδια > κουκχούδια = κοκκίδια (ἔξανθήματα), κουκκίντζω > κουκχίντζω = κοκκίζω (σπέρνω ἀνὰ ἓνα κόκκον), πίττα > πίτθα, πιπώνω > πιπθώνω = πιέζω, πιπτόμελο > πιπθόμελο = μέλι τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀποχωρισθῆ τοῦ κηροῦ, μελόπιττα > μελόπιτθα, φουρκέττα > φουρκέτθα, φέττα > φέτθα, κάττος > κάτθος = γάττος, κόττα > κότθα, ντριπτα > ντριπθα = κατ' εὐθειαν, πίττωμα > πίπθωμα = συμπίεσις, παπποῦς > παπφοῦς, πάππος > πάπφος, σιουππώνω > σιουπφώνω, κάππα > κάπφα, σιουππὶ > σιουπφί. Ἄλλὰ καὶ βουτῶ > βουτθῶ, πάτωμα > πάπθωμα, ποτῆς > ποτθῆς, πιμνιτῶ > πιμνιθῶ = πίπτω προηγηδόν, κρεββάτι > κρεββάτθι, πρόβατο > πρόβαιθο, σούρουπο > σούρουπφο, χασάπης > χασάπφης, κῆπος > κῆπφος, μελισσοκήπι > μελισσοκήπφι, ντακούνι > ντακχούνι κτλ.

Πρὶν ἤδη εἰσέλθω εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ φαινομένου θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ δηλώσω ὅτι τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Σίφνου ἀνήκει εἰς τὴν συστάδα τῶν νοτίων καλουμένων ἰδιωμάτων. Ὅπως δὲ εἶναι γνωστὸν εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα τὰ διπλᾶ σύμφωνα, τὰ ἀρχαιότερον κληρονομηθέντα ἑλληνικὰ (ἀρχαῖα, μεταγενέστερα, μεσαιωνικὰ) ὡς καὶ τὰ ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν παραληφθέντα, προφέρονται διπλῶς, σαφέστατα διακρινόμενα τῶν ἀπλῶν συμφώνων. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ χαρακτηριστικώτατον γνώρισμα ἐνίων νοτίων ἰδιωμάτων¹.

Πιθανώτατα λοιπὸν καὶ ἐν τῷ Σιφνιακῷ ἰδίωmati, προτοῦ ἐμφανισθῆ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινόμενον τῆς ἀνομοιωτικῆς δηλαδὴ τροπῆς τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύο ψιλῶν εἰς τὸ συγγενὲς δασύ, ὑπῆρχε ἡ προφορὰ τῶν διπλῶν συμφώνων καὶ ἐπομένως καὶ τῶν ψιλῶν. Ὡστε εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Σιφνίων θὰ ἐλέγετο ποτε: κοῦκκος > κοῦκ-κος, κόκκινος > κόκ-κινος, σάκκος > σάκ-κος, πίττα > πίττα, κόττα > κόντ-τα, φέττα > φέτ-τα, πίττωμα > πίτ-τωμα, πάππος > πάπ-πος, σιουππὶ > σιουπ-πὶ κ.ο.κ., ὅπως ἀκόμη καὶ τώρα προφέρονται αἱ λέξεις αὗται καὶ γενικῶς πᾶσαι αἱ διὰ διπλῶν συμφώνων παραδοθεῖσαι εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα².

Φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα ἡ προφορὰ αὕτη τῶν διπλῶν συμφώνων δὲν ἐκράτησεν ἐπὶ μακρόν. Προφανῶς ἡ γλῶσσα τῶν λαλούντων, ἀκολουθοῦσα τὴν γενικὴν φωνητικὴν ἀρχὴν τῆς ἡσσοнос προσπαιθείας, δὲν ἠνέχθη ἐπὶ πολὺ τὴν προφορὰν δύο ψιλῶν ἐν συνεχείᾳ, διότι αὕτη ἦτο δυσχερὴς πῶς. Ἐπειδὴ δὲ κατ' αὐτήν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς δυσκολίας ἦν παρειχεν, ἠλλοιοῦτο ὁ φθόγγος τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύο ψιλῶν συμφώνων καὶ μάλιστα τοῦ δευτέρου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὴν προφορὰν τοῦ συγγενοῦς δασέος, ἔνεκα

¹ Πβ. Χ. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 28.

² Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν τῶν νοτίων ἰδιωμάτων ἀνήκουν ἡ Κύπρος, αἱ νότιοι Σποράδες, ὁ Ὁξύλιθος, Κύμη, Ἄνδρωνιᾶνοι (Εὐβοίας), ἡ Ἰκαρία καὶ τινες ἄλλαι περιοχαί. Πβ. Β. Φάβην ἐν Ἀθηνᾶ 43 (1931) 104 κέξ., 45 (1933) 346 κέξ. καὶ Χ. Παντελίδην ἐνθ' ἄν.

τούτου ὁ φθόγγος τοῦ δευτέρου ψιλοῦ συμφώνου ὑπέστη τὴν γλωσσικὴν καλουμένην ἀπόκλισην πρὸς τὸν φθόγγον τοῦ δασέος, μετέπεσεν βαθμηδὸν εἰς τὸν φθόγγον τούτου καὶ τέλος ἀντικατεστάθη τὸ δεύτερον ψιλὸν σύμφωνον ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχον δασύ.

Ὅτι δὲ καθαρῶς φωνητικοὶ λόγοι ἐπέβαλον τὴν τροπὴν ταύτην καθίσταται δῆλον, διότι ἀνάλογον ἀκριβῶς φαινόμενον ἐμφανίζεται καὶ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν διπλᾶ δασέα σύμφωνα. Ἐκ δύο δηλαδὴ δασέων συμφώνων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον προῆλθεν ἐξ ἀφομοιώσεως ἐτροάπη ἔπειτα τοῦτο εἰς τὸ συγγενὲς ψιλὸν διὰ τὸν ἴδιον, ὡς εἰκός, λόγον, ἔνεκα δηλονότι τῆς δυσκόλου ἐν συνεχείᾳ προφορᾶς δύο δασέων φθόγγων. Ἐτροάπη δὲ τὸ πρῶτον δασὺ σύμφωνον καὶ οὐχὶ τὸ δεύτερον, διότι τοῦτο ἀκριβῶς ἀπῆτει ἢ εὐκολία τῆς γλώσσης. Τοιοῦτοτρόπως ἐν Ἀστυπалаία, Καλύμνω καὶ Σύμῃ ἔχομεν: ἀνθός > ἀθ-θός > ἀτθός, ἄλυνθας > ἄλυθ-θας > ἄλυτθας = ὄλυνθος, ξανθός > ξαθ-θός > ξατθός, μανθαίνω > μαθ-θαίνω > ματ-θαίνω, ἐνθυμοῦμαι > ἐθ-θυμοῦμαι > ἐτθυμοῦμαι, ἐμαράνθηκε > ἐμαράθ-θηκε > ἐμαράτθηκε (Ἰδ. X. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 47).

Πῶς ὅμως ἤδη τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς λέξεις, τῶν ὁποίων, εἴτε Ἑλληνικαὶ εἶναι αὐταὶ εἴτε ξέναι, ἢ παραδεδομένη αὐτῶν γραφὴ εἶναι δι' ἑνὸς ψιλοῦ; Νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνοιχθῆσωμεν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλογίας. Ἐπεξετάθη δηλαδὴ πρῶτον ἀναλογικῶς ὁ διπλασιασμός τῶν συμφώνων¹ — ἐνταῦθα τῶν ψιλῶν — καὶ ἔπειτα ἐνεφανίσθη τὸ φαινόμενον τῆς ἀνομοιώσεως.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐν τῷ Σιφνιακῷ ἰδιώματι τὴν ἐξελικτικὴν σειρὰν: πρόβατο > πρόβατ-το > πρόβατθο, ποιῆ > ποι-τιῆ > ποιθῆ, κρεββάτι > κρεββάτ-τι > κρεββάτθι, πάτωμα > πάτ-τωμα > πάτθωμα, χασάπης > χασάπ-πης > χασάπφης, σούρουπο > σούρουπ-πο > σούρουπφο, κῆπος > κῆπ-πος > κῆπφος, ντακούνι > ντακ-κούνι > ντακχούνι κτλ. Πιστεύομεν δὲ ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἡμῶν αὕτη εἶναι βάσιμος διότι ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα ἔχομεν προφορὰν διπλῶν συμφώνων καὶ εἰς ὅσας λέξεις ἡ ἀρχαία γλῶσσα παραδίδει ἐν μόνον σύμφωνον². Οὕτω λέγεται: πάτωμα > πάτ-τωμα Χίος, κρέββατος > κρέββατ-τος, πρόβατο > πρόβατ-το Τῆλος, ποιῆς > ποι-τιῆς Κάλυμνος, ποιῆ > ποι-τιῆ Κύπρος, Κῶς, ἀπηδῶ > ἀπ-πηδῶ, ἀπέξω > ἀπ-πέξω Κύπρος κ.π.ᾶ.

¹ Πβ. X. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 30.

² Σημειωτέον ὅτι ὁ τοιοῦτος διπλασιασμός προκειμένου περὶ τῶν ψιλῶν συμφώνων ἐλάχιστα συμβαίνει διὰ τὸ σύμφωνον κ, ἄγνωστον διατί.

B'.

Ἐμφάνις φθόγγου ντζ ἀντὶ ζ¹.

〈 ζ = ντζ 〉

Συμφώνως πρὸς τὸ φωνητικὸν τοῦτο φαινόμενον ἔχομεν πάντοτε εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Σιφνίων ἀντὶ τοῦ συμφώνου ζ τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα ντζ². Ἐνῶ δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι καθολικὸν προκειμένου περὶ τῶν λέξεων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν παρατηρεῖται ὅμως καὶ εἰς πάσας τὰς δανείους λέξεις, παρὰ εἰς τινὰς μόνον ἐκ τούτων.

Ἐχομεν ἐπομένως εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα: ποτίζω > ποτίντζω, βράζω > βράντζω, παίζω > παίντζω, ἀρπάζω > ἀρπάντζω, ἀλλάζω > ἀλλάντζω, ξεμντίζω > ξεμντίντζω, ζάχαρι > ντζάχαρι, πεζούλλα > πεντζούλλα, ρύζι > ρύντζι, ἀντιφεγγίζω > ἀντιφεγγίντζω = ἀμυδροῶς βλέπω, ἀμωρῶζος > ἀμωρῶντζος, καπλαδίζω > καπλαδίντζω.

Ὅπως εἶναι φανερὸν ἔχομεν ἔνταῦθα μίαν, ἔντελῶς διάφορον τῆς κοινῆς, προφορὰν τοῦ συμφώνου ζ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τινὲς μὲν θεωροῦν ὡς κληρονομίαν τῆς παρ' ἀρχαίοις προφορᾶς τοῦ συμφώνου ἣτις ἦτο ποικίλη, ἄλλοι δὲ νεώτερον ἔντελῶς φαινόμενον καὶ ἐπομένως ἄσχετον τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πολλαπλῆς προφορᾶς τοῦ ζ. Πρὸ πάσης ὅμως ἐρμηνείας τοῦ φαινομένου ἀνάγκη πρότερον νὰ δηλώσωμεν ὅτι πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἔχομεν καὶ πολλὰς ἄλλας ἀλλοιώσεις τοῦ ζ εἰς ἀρκετὰ Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, μάλιστα νότια, ὡς καὶ εἰς τὰς Ἑλληνοφώνους περιοχὰς Bona καὶ Otranto, τὰς ἐξῆς:

α) ζ > ζ-ζ ἐν Ὁξύλιθῳ, Ἀνδρωνιάνοις (Εὐβοίας), Ρόδῳ, Ἰκαρία, Καρπάθῳ, Χίῳ ὡς: μαράζι > μαράζ-ζι, μαραζώνω > μαραζ-ζώνω, ἰσάζω > σάζω > σάζ-ζω Ὁξύλιθος, πεζούλλι > πεζ-ζούλλι Ἀνδρωνιᾶνοι, ἀποχίζω > ἀποχίζ-ζω, παίζω > παίζ-ζω Ρόδος, βυζι > βυζ-ζι, βυζάνω > βυζ-ζάνω, μαζι > μαζ-ζι Ἰκαρία, Κάροπαθος, Χίος³.

β) ζ > τζ ἐν Καρπάθῳ, Κῶ, Σκύρῳ, Σύμῃ οἶον: σφάζω > σφάτζω, μυρίζω > μυρίτζω, μαζι > ματζι, βυζάνω > βυτζάνω Κάροπαθος, ἀγοράζω > ἀγοράτζω, ἀγκα-

¹ Τὸ φαινόμενον ἀπαντᾷ ἐκτὸς τῆς Σίφνου καὶ εἰς τὰς νήσους Ἀστυπάλαιαν, Ρόδον, Πάτμον, Λέρον. Ἰδ. Χ. Παντελίδην ἐνθ' ἀν. 41.

² Πβ. Φ. Κουκουλέν ἐν Ἀθηνῶν 36 (1924) 256 καὶ I. Βογιατζίδην ἐν Ἀθηνῶν 35 (1923) 77.

³ Ἐνταῦθα πρόκειται βεβαίως περὶ διπλώσεως τοῦ ζ. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ διπλωσις εἶναι μία ἀπαρχὴ πρὸς ἀλλοίωσιν τοῦ φθόγγου τοῦ ἐνὸς ζ διὰ τοῦτο καὶ τὸ φαινόμενον τῆς διπλώσεως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς σημερινὰς ποικίλας προφορᾶς τοῦ συμφώνου τούτου.

λεάζω > ἀγκαλεάτζω Σύμη, σιάζω > σιάτζω, παίζω > παίτζω, μαζί > ματζι Κως, Σύμη, ἀφρίζει > ἀφρίτζει, βρίζει > βρίτζει, ἀλλάζει > ἀλλάτζει, σιάζει > σιάτζει, ἀχνίζει > ἀχνίτζει Σκύρος¹.

γ) ζ > dζ, ddζ Bova, Otranto Κάτω Ἰταλίας ἦτοι : μοιράζω > μοιράdζω, λαχανιάζω > λαχανιάdζω, μαγαρίζω > μαγαρίdζω, σφάζω > σφάdζω, σκάζω > σκάdζω Otranto, κράζω > κράddζω, λιμπίζομαι > λιμπίddζομαι, σφάζω > σφάddζω, μάζα > μάddζα, μυρίζω > μυρίdζω καὶ μυρίddζω, ζουνάρι > dζουνάρι Bova κτλ.².

Ἦδη ἐξετάζοντες εἰδικώτερον τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σίφνου τοῦ φθόγγου ντζ ἀντὶ τοῦ ζ, εἰάν δηλαδὴ ὁ φθόγγος οὗτος εἶναι κληρονομία τῆς ποικίλης παρ' ἀρχαίοις προφορᾶς τοῦ συμφώνου τούτου³ ἢ φαινόμενον νεώτερον, ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν τὰ ἑξῆς :

Ὁ Κ. Dieterich, Sprache und Volksüberlieferungen der Südlichen Sporaden 58 κέξ., Wien 1908, ἐξετάζων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ φθόγγου ντζ ἀντὶ τοῦ ζ εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα ὡς καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ συμφώνου τούτου φθογγικὰς ἀλλοιώσεις εἰς ἄλλα Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, εἰκάζει ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο πιθανῶς εἶναι νέον, ἄσχετον πρὸς τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ ζ, διότι, ὅπως ὑποστηρίζει, δὲν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς ξένας λέξεις. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ φαινόμενον τοῦτο ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν συναντῶμεν καὶ εἰς ξένας λέξεις ἔστω καὶ εἰς τινὰς μόνον τούτων, ὡς ἀμωρῶζος > ἀμωρῶντζος, καπλαδίζω > καπλαdίντζω, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ παραμείνωμεν εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην.

Ἀντιθέτως ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Τόμος Α² 132, Ἀθῆναι 1924, θεωρεῖ τὴν διπλὴν τοῦ ζ προφορὰν ἦτοι ζ > ζ-ζ ὡς καὶ τὸν φθόγγον τζ ἀντὶ ζ ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ ὡς ἵχνη τῆς παλαιᾶς τοῦ ζ ποικιλίας. Ἐπίσης ὁ Χ. Παντελίδης ἐνθ' ἀν. 41 παραδέχεται τὴν πολλαπλὴν τοῦ συμφώνου τούτου προφορὰν ὡς λείψανον μᾶλλον ἀρχαῖον.

Ἐὰν λοιπὸν πρὸς τούτοις ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀνάλογον προφορὰν τοῦ ζ ἔχομεν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, καὶ εἰς τὴν Κατωιταλικὴν διάλεκτον, ἦτις,

¹ Περὶ τῶν ἐκ Σκύρου παραδειγμάτων ἰδ. Β. Φάβην ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι Κ. Κόντου 251, ἐν Ἀθήναις 1909.

² Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἔλαβον ἐκ τοῦ Gerhard Rohlfs, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, Halle (Saale) 1930, διετήρησα δὲ καὶ τὴν γραφὴν τούτου, καθ' ἣν τὸ μὲν *dj* δηλοῖ τὸ ἡμέτερον βραχὺ τζ τὸ δὲ *ddj* τὸ μακρὸν τζ.

³ Περὶ τῆς ἀρχαίας προφορᾶς τοῦ ζ ἰδ. Γ. Χατζιδάκιν, Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τόμος Α² 129 κέξ, Ἀθῆναι 1924 καὶ πβ. Θ. Παπαδημητρακόπουλον ἐν Ἀθηνῶν 7 (1895) 139 καὶ P. Kretschmer ἐν Einleitung in die Altertumswissenschaft I, 6, 15, Leipzig und Berlin 1923. Ἐνταῦθα ὁ P. Kretschmer ὁμιλεῖ περὶ τριπλῆς προφορᾶς τοῦ ζ παρ' ἀρχαίοις.

ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ Νεοελληνικαὶ διάλεκτοι, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς πιστότερον διατηροῦσα τὴν παράδοσιν τῆς γλώσσης, ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ σημερινὴ εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν πολλαπλῆ προφορὰ τοῦ ζ καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἐν τῷ Σιφνιακῷ ἰδιώματι ἐμφάνισις τζ > ζ εἶναι μᾶλλον ἀρχαία κληρονομία. Βραδύτερον δὲ ἀνεπτύχθη ἐν τῷ ἰδιώματι τούτῳ διὰ λόγους φωνητικούς τὸ ἔρρινον ὥστε ὁ φθόγγος οὗτος προσέλαβεν τὴν σημερινὴν του μορφήν ντζ¹.

Γ'.

Τροπὴ τοῦ φθόγγου λι εἰς γι ἐν συνιζήσει².

(*λια = για, λιε = γιε, λιθ = γιο*)

Τέλος ἐν ἓκ τῶν χαρακτηριστικῶν ἐπίσης γνωρισμάτων τοῦ Σιφνιακοῦ ἰδιώματος εἶναι καὶ τὸ ἀνωτέρω φαινόμενον.

Κατὰ τοῦτο ἔχομεν: ἀμπέλια > ἀμπέγια, χιλιάδες > χιγιάδες, λιοτρίβει > γιοτρίβει, παλιός > παγιός, ἥλιος > νήλιος > νήγιος, φασόλια > φασόγια, πούλια > πούγια, ρεφουλιά > ρεφουγιά = βίαιος ἀπὸ θαλάσσης ἄνεμος μικρᾶς διαρκείας, σπηλιά > σπηγιά, δουλιὰ > δουγιά, παλιὲ > παγιὲ «παγιὲ καημέ», δουλιῶ > δουγιῶ = δειλιῶ, γυαλιά > γυαγιά, ἐλιά > ἐγια, ἐλιές > ἐγιές³.

Ὅπως βλέπομεν ἓκ τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων τὸ σύμφωνον λ ἐφ'

¹ Ἐς σημειωθῆ ὅτι ἀνάλογον ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς ἀντίθετον φαινόμενον συναντῶμεν εἰς τὸ ἐν λόγῳ γλωσσικὸν ἰδίωμα εἰς λέξεις τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ἐφ' ὅσον αὐταὶ εἶναι εἴτε ξένα, εἴτε νεώτεροι Ἑλληνικοὶ σχηματισμοί. Ὁ ἐν αὐταῖς δηλαδὴ ὑπάρχων ἀρχικὸς φθόγγος ντζ ἢ τζ δὲν διατηρεῖται εἰς τὸ ἐξεταζόμενον ἰδίωμα ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐμφανίζεται ζ. Ἐχομεν δηλαδή: τζάμι > ζάμι, νεραντζεᾶ, νερατζεᾶ > νεραζεᾶ, τζίτζικας > ζίζικας, σκαντζόχερος, σκατζόχερος > σκαζόχερος, τζέπη > ζέπη, τζόγος > ζόγος κττ. Τὸ φαινόμενον ὄντως περίεργον ἀλλὰ καὶ λίαν χαρακτηριστικὸν ὀφείλεται βεβαίως καὶ τοῦτο εἰς λόγους φωνητικούς. Ἐξεταζόμενον δὲ σχετικῶς πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀνάλογον φαινόμενον μαρτυρεῖ ὅτι οἱ λαλοῦντες προφανῶς τοὺς δύο τούτους ὁμοίους ἢ συγγενεῖς φθόγγους, ἦτοι τὸν ἐκ τοῦ συμφώνου ζ προελθόντα φθόγγον ντζ καὶ τοὺς ἀρχῆθεν ἐν ταῖς λέξεσιν ὑπάρχοντας φθόγγους ντζ ἢ τζ ἐπὶ τοσοῦτον διαφόρως προέφερον, ὥστε ὁ γνήσιος, ἅς τὸν χαρακτηρίσωμεν οὕτω, φθόγγος, προφερόμενος ὁμοίαζεν πρὸς τὸν φθόγγον τοῦ ζ, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ τελικῶς ἀντικατεστάθη.

² Τὸ φωνητικὸν τοῦτο φαινόμενον ἔξ ὅσων γνωρίζω ἀπαντᾷ ὡσαύτως εἰς τὴν νῆσον Κέρκυραν, εἰς τὴν Σμύρνην (σήμερον πρόσφυγες ἐκ Σμύρνης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προφέρουν ἀκόμη οὕτω) εἰς Κίμωλον καὶ Σαμοθράκην. Περὶ τῆς τελευταίας πβ. K. Dieterich ἐνθ' ἀν. 86.

³ Ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν παραδειγμάτων δὲν ἐτήρησα τὴν ἱστορικὴν γραφήν μὴ τυχὸν προέκυπτεν ἐκ ταύτης σύγχυσις τις ὡς πρὸς τὴν γραφικὴν παράστασιν τῶν φθόγγων. Ἄλλωστε τὸ φαινόμενον τοῦτο καθαρῶς φωνητικὸν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν γραφήν τῶν λέξεων. Εἰς τὰ τρία τελευταῖα παραδείγματα πιστοῦμεν ἔτι μᾶλλον ἐπίδοσιν τοῦ φαινομένου, πάχυνσιν δηλονότι τοῦ γ.

ὅσον μετ' αὐτὸ ἀκολουθεῖ *i* τρέπεται πάντοτε ἐν συνιζήσει εἰς *γ*. Ἐνάγκη λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην πάθησιν τοῦ συμφώνου συνεργοῦσιν πλὴν τοῦ *i* καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες καὶ μετ' αὐτοῦ συνιζανόμενοι φθόγγοι. Κυρίως δηλαδὴ εἰπεῖν δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ αὐτοτελοῦς τροπῆς τοῦ *λ* εἰς *γ*, ἀλλὰ περὶ ἀλλοιώσεως ἢ τροπῆς τοῦ φθόγγου *λι* εἰς *γι*¹, ἐν συνιζήσει μετὰ τῶν φωνηέντων *α, ε, ο* ἐκφερομένου.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο καθαρῶς φωνητικὸν εἶναι μία ἐκ τῶν πολλαπλῶν παθήσεων, εἰς ἃς συμπαράσχει τὸ φωνῆεν *i* ἐν συνιζήσει μετ' ἄλλων φωνηέντων τινὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ συμφώνων.

Οὕτω εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα ἔχομεν ἀλλοίωσιν τῶν ὀδοντικῶν *τ, δ, θ*, ὡς :
σπίτια > *σπίθκια* Ἰκαρία, *τέτιος* > *τέθιος* Μεγίστη, *μάτια* > *μάδια* Κάροπαθος,
σπίτια > *σπίδια* Κύπρος, *φωτιά* > *φωδιά* Κάσος, *παιχνίδια* > *παιχνίντζια*, *λουλού-
 δια* > *λουλούντζια* Κάλυμνος, *ἀλήθεια* > *ἀλήτσεια*, *ἀγκάθια* > *ἀγκάτσια* Κάλυμνος².

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ φθόγγος *i* διατιθέμενος μεθ' ὠρισμένων συμφώνων ἐν συνιζήσει προκαλεῖ ἀλλοίωσιν τῶν φθόγγων τούτων. Ὡς δὲ καθίσταται ἐκ τῶν παραδειγμάτων φανερόν ἀλλοιοῦνται οἱ τοιοῦτοι φθόγγοι οὐχὶ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν φωνητικῶν κανόνων, καθ' οὓς πᾶς φθόγγος μεταβάλλεται ἢ τρέπεται εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ φθόγγον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν λοιπὸν γλωσσικὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἰδίωμα τὸ σύμφωνον *λ+i* ἢ ὀρθότερον ὁ φθόγγος *λι*, ἐν συνιζήσει μετὰ τῶν φωνηέντων *α, ε, ο* ἐκφερόμενος ἔνεκα τῆς συγγενείας ἐν τῇ προφορᾷ, ὑπέστη ἀπόκλισιν πρὸς τὸν συγγενῆ φθόγγον *γι* καὶ τέλος ἐτρόπη εἰς τοῦτον. Εἶναι δὲ συγγενεῖς οἱ δύο οὗτοι φθόγγοι, διότι κατὰ τὴν ἀρθρωσιν ἀμφοτέρων ἐν συνιζήσει μετὰ τῶν φωνηέντων *α, ε, ο* ἡ γλῶσσα ἐφάπτεται σημείων τοῦ οὐρανίσκου ἐγγὺς ἀλλήλων κειμένων. Ἐπομένως εὐκόλος ἡ τροπὴ τοῦ φθόγγου *λι* εἰς *γι*³.

I. X. ΠΟΥΛΟΣ

¹ Πβ. Φ. Κουκουλέν ἐνθ' ἀν. καὶ I Βογιατζίδην ἐν Ἀθηνᾶ 37 (1925) 119.

² Ἰδ. X. Παντελίδην ἐνθ' ἀν. 8 κέξ.

³ Πβ. τὴν ἐν τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ προφορὰν τοῦ *li* ὡς *gi*, περὶ ἧς πιστεύομεν ὅτι ὀφείλεται εἰς τὴν αὐτὴν φωνητικὴν αἰτίαν.